

Νικόλαος Γ. Πολίτης
Ομ. Καθηγητής τῆς Φιλοσοφίας
τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Οἱ ἐπιστήμες τοῦ ποσοῦ καὶ ἡ θεολογία

Μὲ στόχο ἴσως τὴν ἐξαφάνιση τῶν ἀντιθέσεων, ἐπειδὴ αὐτὲς προέρχονται ἀπὸ αἰσθητικὲς ἀντιλήψεις, ποὺ ἐκφράζονται μὲ λέξεις, ὑποστήριξε ὁ Ἡράκλειτος πῶς "ὁ δρόμος εἶναι ὁ ἴδιος καὶ ὁ αὐτὸς εἴτε ἡ φορὰ τοῦ εἶναι πρὸς τὰ πάνω εἴτε πρὸς τὰ κάτω" (DK 22[12]B60). Ἡ ἐξήγηση ποὺ δίνεται εἶναι ὅτι καὶ οἱ δυὸ κινήσεις διαπνέονται καὶ διευθύνονται ἀπὸ τὴν τάξη καὶ τὴν ἁρμονία (Λογοθέτου., Περὶ τὸν Ἡράκλ., 6). Τεῖνω νὰ μὴν ἀσπάζομαι ὀλόκληρη αὐτὴν τὴν ἐξήγηση καὶ προτιμῶ νὰ θεωρῶ πῶς, γιὰ τὸν ἀρχαῖο σοφὸ, ἡ ἀντίθεση εἶναι ὄντως μὲν στὶς λέξεις, ἀλλὰ ἡ σύνθεση ἐδῶ εἶναι στὸν διευθύνοντα καὶ κρατοῦντα τὰ πράγματα ἔμπυρο λόγο. Ἄλλωστε γιὰ αὐτὸ ἀκριβῶς, ἐπειδὴ ὁ φιλόσοφος ζοῦσε κατὰ τὸν Λόγο, ὁ λαμπρὸς ἐκεῖνος Ἰουστίνος (100-165), ὁ πρῶτος φιλόσοφος καὶ μάρτυς, τὸν κατέτασσε "στοὺς Χριστιανούς, ἔστω καὶ ἂν θεωρήθηκε ἄθεος" (Ἀπολ., Α', 46, 3). Δὲν διέφυγε τῆς προσοχῆς τοῦ Ἰουστίνου ὅτι καὶ ἡ ἀντίθεση οὐρανοῦ καὶ γῆς ἐνώνεται στὸ θεῖο θέλημα. "Ὅλοι οἱ χριστιανοὶ ἄλλωστε ἐπαναλαμβάνουμε, "γεννηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῶ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς" (Μάτθ., ς', 11). Κατὰ συνέπεια οἱ ἀντιθέσεις εἶναι φαινομενικὲς, ἐπειδὴ ἐνώνονται στὴν σύνθεση. Στὴν προκειμένη πάντως περίπτωση πρέπει νὰ ἐξετάζεται, ἂν ὁ εἰρμὸς συνδέει ὄντως τὰ διεστῶτα. Στὸ πλαίσιο πάντως αὐτό, τῆς ἄρσεως τῶν ἀντιθέσεων πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ καὶ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἡμερίδας, ἐπειδὴ ὑπάρχει καὶ σ' αὐτὸ ἡ ἀντίθεση κληρικῶν καὶ διαφωτισμοῦ. Συμβολὴ σὲ αὐτὴν θὰ εἶναι καὶ ἡ κριτικὴ προσέγγιση τῆς ἀντιθέσεως ἐπιστήμης καὶ θεολογίας. Ὅταν γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν θεολογία, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς συγχρόνους ἀνθρώπους θεωροῦν ἄκριτα πῶς αὐτὲς οἱ ἔννοιες δὲν μποροῦν νὰ συνυπάρχουν, ἐπειδὴ εἶναι ἀντίθετες, ἢ μᾶλλον ἀντιφατικὲς. Ὁ λόγος ἐστιάζεται στὸ ὅτι ἡ πρώτη ἔχει ὡς ἀντικείμενο κάτι ποὺ θεωρεῖται ὅτι τὸ γνωρίζει ἡ ἐπιστήμη, τὴν ὕλη δηλαδή, ἢ ὅποια καὶ μόνη ἐμπίπτει στὰ διαφέροντά της. Ἀντίθετα ἡ ἄλλη ἔννοια, ἡ θεολογία, ἀκριβῶς ἐπειδὴ τὰ ἀντικείμενά της δὲν σχετίζονται μὲ τὴν ὕλη, δὲν ἐμπίπτουν στὰ ἐνδιαφέροντα τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ὑπαγωγή αὐτὴ δὲν μπορεῖ, ὅπως θὰ δεიχθεῖ, νὰ θεωρηθεῖ ἀσφαλῆς. Ἐπὶ τοῦ παρόντος θὰ σημειωθεῖ πῶς ἂν τὰ ἀντικείμενα τῆς θεολογίας δὲν ἐμπίπτουν στὴν σφαῖρα ἐξετάσεως τῆς ἐπιστήμης, τότε καὶ ἡ ὕλη δὲν ἐμπίπτει, παρὰ τὰ ὅσα λέγονται, ἀφοῦ εἶναι σχεδὸν ἐπιστημονικὰ ἄγνωστη. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι μάλιστα ἐκεῖνο ποὺ ἀφαιρεῖ τὰ ἐχέγγυα ἀπὸ τὴν ἐπιχείρηση θεωρήσεως τῶν πάντων ὡς ὑλικῶν.

Ἡ στέρηση τῆς ἀποδόσεως τῆς ὑλικότητος σὲ ὅλα, δημιουργεῖ ἐξ ἀντιθέτου τὴν ἀποδοχὴ μὴ αἰσθητῶν, ἄρα νοερῶν ὄντοτήτων. Ἡ ἀποδοχὴ τῆς νοερότητας ὑποστηρίζεται τόσο στὴν ἀρχαία, ὅσο καὶ στὴν σύγχρονη ἐποχὴ. Ἡ σύνδεση τῶν ἐποχῶν δὲν συνιστᾷ κάποια προκρούστεια θεώρηση, ἀν ληφθεῖ ὑπ ὄψιν ὅτι οἱ γνώσεις πού περιλαμβάνονται στὸ μαθησιακὸ γίνεσθαι δὲν ἔχουν ἀλλάξει στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων. Αὐτὴ ἢ προϋπόθεση δημιουργεῖ τὴν ἀναγκαία συνθήκη ἀπαλοιφῆς τῆς προτεινομένης ἀντιφατικότητος ἐπιστημῶν ἐν προκειμένῳ τοῦ ποσοῦ καὶ τῆς θεολογίας. Οἱ προτιμώμενοι λόγοι πού ἐπιτρέπουν τὴν ἄρση τῆς ἀντιθέσεως εἶναι ἐδῶ τρεῖς. Εἰδικότερα, γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ θὰ ὑποστηριχθεῖ ἀρχικὰ πῶς ἡ σημερινὴ ἐπιστημονικὴ γνώση, ὅσο καὶ ἡ ἀντίστοιχη ἀρχαία, ἔχουν ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ μαθησιακὸ ὑπόστρωμα. Στὴν συνέχεια θὰ γίνῃ προσέγγιση τῶν μαθηματικῶν θεωρήσεων, οἱ ὁποῖες θὰ ὀδηγήσουν στὴν ἀποδοχὴ ἄυλων ὄντοτήτων. Τέλος θὰ ὑποστηριχθεῖ πῶς τὸ ὑπόβαθρο τῆς ἐπιστήμης πού εἶναι ἡ ὕλη θὰ κριθεῖ ὡς ἐσφαλμένο, ἀφοῦ ἡ ὕλη, τόσο γιὰ τὴν ἀρχαία, ὅσο καὶ γιὰ τὴν σύγχρονη ἐποχὴ, εἶναι ἄγνωστη. Ἔτσι, ἀπὸ τὴν ἐνότητα τῆς γνωστικῆς διεργασίας, τὴν ἀποδοχὴ τῆς αὐλότητος καὶ τὴν ψευδῆ ὑπαγωγή, θὰ συναχθεῖ πῶς οἱ ἐπιστῆμες τοῦ ποσοῦ δὲν ἀντιστρατεύονται ἐκείνη τῆς θεολογίας.

1

Ἡ διαχρονικὴ προσέγγιση τοῦ εἶναι

Σὲ μία ἀποστροφή του, ἓνας μεγάλος γερμανὸς ποιητὴς γράφει πῶς ὁ κόσμος εἶναι ἴδιος, ἀν καὶ δὲν γίνεται ἀμέσως ἀντιληπτός, ἀφοῦ λαμποκοπᾷ σὰν τὴν πρωτόπλαστη ἡμέρα (Γκαϊτε, *Φάουστ*). Σήμερα ἐπιβεβαιώνεται αὐτὴ ἢ ῥῆση, ἀφοῦ, παρὰ τὴν παρουσία τῆς βιομηχανικῆς ἐπαναστάσεως, στὴν ὁποία ἀποδίδεται τὸ φαινόμενο τοῦ θερμοκηπίου, ὑπάρχουν μετρήσεις πού λέγουν πῶς πρὶν ἀπὸ αὐτὴν εἶχαμε ἴδιες μὲ τις σημερινὲς καταστάσεις. Ὁ κόσμος, ὄχι μόνο ἀπὸ ποιητικῆς ἀντιλήψεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ φιλοσοφικῆς πρακτικῆς εἶναι μία ὄντοτητα, ὅπως εἶναι καὶ ὁ ἄνθρωπος. Τὰ ὄντα, γιὰ τὴν φιλοσοφία, δὲν ἀλλάζουν. Ἐκεῖνα πού ἀλλάζουν εἶναι τὰ γινόμενα. Ἔτσι λοιπόν, ἐπειδὴ ὁ κόσμος εἶναι διαχρονικὰ ἐκεῖ "ἔξω" –πρόκειται γιὰ μεταφορά-, καὶ μᾶς περιμένει, ἐμεῖς καλούμεθα, κάθε φορὰ νὰ τὸ προσεγγίζουμε

Τὸ παράδοξο μὲ τὴν κριτικὴ αὐτὴ προσέγγιση εἶναι πῶς γίνεται προφανῶς πάντοτε μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ἢ μᾶλλον μὲ τὰ ἴδια ἐφόδια, ἐπειδὴ εἶναι ἴδιες οἱ σταθερὲς μὲ τις ὁποῖες διανοούμεθα. Κατὰ συνέπεια φαντάζει ἐλλιπὴς ἢ ἀντίληψη ἐκείνη, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὰ ἀντικείμενα τῶν διανοητῶν καὶ φιλοσόφων κατὰ τὴ βυζαντινὴ, ἢ μᾶλλον τὴν χριστιανικὴ περίοδο, καθὼς ἐπίσης ἢ ἐκπαίδευση, ἀλλὰ καὶ οἱ καθημερινὲς ἐνασχολήσεις σχετίζονταν μόνο μὲ τὰ θεολογικὰ ζητήματα. Στὴν πραγματικότητά δὲν συνέβαινε αὐτό, ἀφοῦ καὶ αὐτοί, ὅπως καὶ ἐμεῖς, εἶχαν, ὅπως θὰ ἔχουν καὶ οἱ ἄλλοι πού θὰ ἔλθουν, τὰ ἴδια σχεδὸν προβλήματα γιὰ ἐπίλυση. Ἄλλωστε ἡ ὕλη τῶν μαθημάτων πού εἶχαν τότε, ὄχι

μόνο δὲν ἔχει ἀλλάξει, ἀντίθετα, ἐνδεικτικό της ταυτότητας τῶν προβλημάτων, αὐτὴ ἢ ἴδια εἶναι ἢ βάση καὶ τῶν σημερινῶν πανεπιστημιακῶν προγραμμάτων. Κατὰ συνέπεια ὅταν χρησιμοποιοῦνται τὰ ἴδια μέσα γιὰ τὴν προσπέλαση τοῦ ἴδιου ἀντικειμένου, τότε σὲ κάθε περίπτωση πρέπει νὰ τὰ ἀποτελέσματα νὰ μὴν διαφέρουν.

Στὴν ἐπιχείρηση κατατάξεως ὅλων τῶν δυνατῶν κατηγορημάτων, τὰ ὅποια μποροῦν νὰ ἀποδοθοῦν σὲ ὅποιο ζητούμενο, κατέληξε ὁ Ἀριστοτέλης στὸν ἀριθμὸ τῶν δέκα. Πρόκειται γιὰ τὶς *Κατηγορίες*, οἱ ὁποῖες περιέχονται στὸ ὁμώνυμο ἔργο. Ἡ δευτέρη ἀπὸ αὐτὲς ἀναφέρεται στὸ ποσόν, καὶ ὡς ἐπεξήγηση παρατίθεται στὸ ἀριστοτελικὸ κείμενο, ὅταν γίνεται λόγος γιὰ αὐτὸ ἐννοοῦμε "οἶον δίπηχυ, τρίπηχυ" (Πβ. 4, 1b₂₅). Ἡ ἀναφορὰ λοιπὸν στὸ ποσόν σημαίνει ἀντιστοίχως μέτρηση τοῦ ἀντικειμένου. Ἡ μέτρηση τοῦ ποσοῦ, λόγω τῶν δυνατῶν καταστάσεων πού μπορεῖ αὐτὸ νὰ ἔχει, γίνεται μὲ τέσσερις ἐπιστῆμες. Αὐτὲς εἶναι ἡ Ἀριθμητική, ἡ Μουσική, ἡ Γεωμετρία καὶ ἡ Ἀστρονομία. Θὰ προσθέσω πὼς αὐτὲς συνιστοῦν μία *τετρακτύν*, τετράδα δηλαδὴ ἀδιάσπαστη. Γιὰ τὴν ἱστορία θὰ προστεθεῖ πὼς ὁ Ἀρχύτας ὁ Ταραντίνος (428 - 347) εἶναι αὐτὸς πὸν πρῶτος συνέστησε τὴν διάκριση αὐτῶν τῶν ἐπιστημῶν (DK47[55]B2). Προστέθηκε ἀργότερα καὶ μία *τριπτύς*, τριάδα δηλαδὴ, μαθημάτων, στὴν ἐκπαιδευτικὴ διαδικασία, στὴν ὁποία περιέχονται ἡ Γραμματικὴ ἢ Ρητορικὴ καὶ ἡ Λογικὴ. Αὐτὲς οἱ δυὸ ομάδες συνιστοῦν τὴν ὕλη ὁποιοῦδήποτε ἤθελε νὰ παρακολουθήσει τὴν ἐγκύκλιο παιδεία (Πβ. Κουκουλέ, *Βυζαντ. βίος καὶ Πολιτισμὸς Α'*, 1, 106-107). Εἶναι αὐτὲς οἱ ἐπιστῆμες πὸν θὰ ὀνομασθοῦν ἐλευθέραιες τέχνες (*liberal arts*). Ἔτσι ἡ τετραμερὴς προσέγγιση τοῦ ποσοῦ καὶ ἡ ἀντίστοιχη διάκριση τῶν ἐπιστημῶν, μαζί μὲ τὶς ἄλλες τρεῖς, ἔγινε ἡ βάση προσπελάσεως τοῦ περιβάλλοντος. Αὐτὴ ἡ προσέγγιση ἔγινε ἀποδεκτὴ καὶ στὸν χριστιανικὸ, ἀλλὰ καὶ στὸ μουσουλμανικὸ κόσμος, τόσο στὴν Δύση ὅσο καὶ στὴν Ἀνατολή.

Αναμφιβόλως ὅλοι οἱ μετέχοντες τῆς παιδείας γνωρίζουν τὴν τετράδα τῶν μαθηματικῶν, καὶ τοὺς χρησιμεύουν ὄχι μόνο στὴν ὀλοκλήρωση τοῦ προσώπου, ἀλλὰ καὶ στὴν καθημερινὴ χρῆση. Οἱ ἐπιδόσεις σὲ αὐτὴν δὲν προσδιορίζεται ἀπὸ τὶς ἰδιαίτερες τάσεις κάποιου, ὅπως τὶς θεολογικὲς π.χ. ἀντιθέτως αὐτὴ συντελεῖ καὶ στὴν ὀλοκλήρωσή της θεολογίας. Αὐτὴ μάλιστα ἡ θέση δικαιολογεῖ, ἔστω καὶ μὲ κάποια δόση ὑπερβολῆς, νὰ γράφει ὁ βιογράφος τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ τοῦ Κοσμᾶ, πὼς αὐτοὶ "οἱ δυὸ ἐκπαιδεύτηκαν τόσο στὰ ἀριθμητικὰ καὶ στὶς ἀναλογίες πὸν μποροῦν νὰ παρομοιασθοῦν μὲ τὸν Πυθαγόρα καὶ τὸν Διόφαντο. Παράλληλα οἱ γνώσεις τους στὴν Γεωμετρία τοὺς κάνουν ὥστε νὰ μοιάζουν μὲ τὸν Εὐκλείδη. Οἱ γνώσεις τους στὴν Ἀρμονικὴ (μουσικὴ) φαίνεται στὸ ἔργο τους. Τέλος καὶ στὴν Ἀστρονομία ἦταν μεγάλοι, πράγμα πὸν φαίνεται ἀπὸ τὶς ἀναλογίες τὰ διαστήματα καὶ τὶς ἀποστάσεις πὸν διακρίνονται στὰ γραπτά τους" (Ἰωάννου Πατρ. Ἱεροσολύμων, Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, PG 94, 445C-448A). Προφανῶς καὶ οἱ δυὸ εἶναι μεγάλοι θεολόγοι,

πράγμα που σημαίνει ότι δεν τους απέτρεψε ή μελέτη των ἐπιστημῶν τοῦ ποσοῦ ἀπὸ τις θεολογικές τους ἐξηγήσεις. Θεολόγος καὶ μάλιστα κυριολεκτικῶς ἐπώνυμος εἶναι ὁ Γρηγόριος (330-389/90), ὁ ὁποῖος νωρίτερα θεωροῦσε πῶς ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ φιλοσοφεῖ, πού σημαίνει νὰ ἐξετάζει, νὰ διερωτᾶται καὶ νὰ συμπεραίνει. Προτρέπει λοιπὸν σχετικῶς, "νὰ φιλοσοφεῖς περὶ τοῦ κόσμου ἢ περὶ τῶν κόσμων, περὶ τῆς ὕλης, περὶ τῆς ψυχῆς περὶ τῶν λογικῶν φύσεων... περὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς κρίσεως καὶ τῆς ἀνταποδόσεως, διότι στήν μελέτη αὐτῶν ἡ ἐπιτυχία δὲν εἶναι ἄχρηστη, ἀλλὰ καὶ ἡ διάπραξη τοῦ λάθους εἶναι ἀκίνδυνη" (Γρηγορίου Θεολόγου Λόγος Α' Θεολ., ι', (Barbel, 60). Αἰῶνες ἀργότερα, σημάδι μιᾶς ἀδιάσπαστης ἀλυσίδας, ἔγραφε ὁ Βούλγαρις (1716-1806), διευθυντῆς τότε τῆς Ἀθωνιάδος Ἀκαδημίας, ὅπως ὀνομάσθηκε, ὅτι πρέπει "νὰ φιλοσοφοῦμε γιὰ τὴν ὕλη καὶ τὴν ἔγχρονη δημιουργία, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν οὐσίωση τῆς φύσεως. Ἐπίσης γιὰ τὴν ἄυλη λογικὴ καὶ ἀθάνατη ψυχὴ, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅσα ἄλλα καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θείων ὀρθὰ πολλὰς φορές βρέθηκαν νὰ φιλοσοφοῦν οἱ ἔξω σοφοί, ὀδηγούμενοι σὲ αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἱερὴ φύση. Ὡστόσο ἂν κάποιου θεωρηθοῦν ὅτι κάποια συμπεράσματα εἶναι ἀντίθετα μὲ τὰ ἀπόρητα μυστήρια, αὐτὰ θὰ τὰ ἀφήσουμε ἔξω", ἐννοεῖται ἀπὸ τὰ ἀποδεκτὰ ἀντικείμενα (Βουλγάρεως, *Ἡ λογικὴ*, 65). Ἐπειδὴ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ τὸ πέρασμα ἀπὸ τὰ μαθηματικὰ στὴν φιλοσοφία ἄκριτο, θὰ σημειώσω, τοῦτο μόνον, ὅτι γιὰ τὸν Βούλγαρι ἐπίσης, "χωρὶς τὰ μαθηματικὰ στοιχεῖα δὲν εἶναι ἐπιτρεπτό νὰ προσεγγίσει κανεὶς τοὺς φιλοσοφικούς βατῆρες". Συνεχίζοντας τὴν παρέκβαση εἶναι εὐκόλο νὰ διαπιστώσει κανεὶς πῶς ἡ πτωχεία τῆς ἀντιμετώπισεως τῶν ἀρχαίων κειμένων, ὀφείλεται καὶ στὸ ὅτι σήμερα οἱ μὲν μαθηματικοὶ δὲν ξέρουν φιλολογία, ἀλλὰ καὶ οἱ φιλόλογοι ἀγνοοῦν τὰ μαθηματικά.

Ἐπιστρέφοντας στὴν ἀνάλυση, θὰ προσθέσω πῶς ἡ ἐπτάδα τῶν ἐπιστημῶν δὲν ἐμποδίζει τὴν φιλοσοφία, οὔτε τὴν θεολογία, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τις περιπτώσεις πού ἀνεφέρθησαν. Θὰ προστεθεῖ ἐπὶ πλέον, στὸ πνεῦμα τῆς παραδοχῆς ὅτι οἱ ἐπιστῆμες τοῦ ποσοῦ πού περιέχονται στὴν φιλοσοφία, δὲν ἐμποδίζουν τὴν θεολογία, πῶς γιὰ ἓνα μεγάλο βυζαντινολόγο προκύπτει "μὲ βάση ἀξιολογικές καὶ σημασιολογικές μεταβολές γιὰ τὴν βυζαντινὴ περίοδο γενικὰ ἢ ἐξῆς εἰκόνα": οἱ ὄροι, "Φιλόσοφος = μοναχός, καὶ φιλοσοφία = μοναστικὴ ζωὴ καὶ ἄσκηση, χρησιμοποιοῦνται τόσο στὴν θεολογικὴ γραμματεία ὅσο καὶ στὴν κοσμική" (Hunger, *Die Hochsprachl...*(Βυζαντ. Λόγ.) 8 (46). Ἔτσι λοιπόν, ἂν κάποιοι, ὅπως ὅσοι ἀναφέρθησαν, χρησιμοποιοῦν ἐπιτυχῶς τὰ μαθηματικὰ γιὰ τις θεολογικές τους προσεγγίσεις, τότε αὐτὰ δὲν μποροῦν νὰ θεωροῦνται ὡς ἐμπόδια γιὰ παρόμοιες χρήσεις.

Ἀναφέρθηκε πῶς ὁ κόσμος καὶ ὁ ἄνθρωπος, γιὰ τὴν φιλοσοφία, ὡς ὄντα δὲν ἀλλάζουν, πράγμα πού σημαίνει ὅτι καὶ οἱ δυνατοὶ τρόποι ἐξετάσεως τοῦ κόσμου μένουν σταθεροί. Ὡς ἀπόδειξη θὰ προσθέσω πῶς σήμερα γίνεται δεκτὸ ὅτι αὐτὲς οἱ ἐπτὰ ἐπιστῆμες "περιλαμβάνονται στὰ σύγχρονα Κολέγια καὶ Πανεπιστήμια" καὶ ἀναγνωρίζονται "στὶς μελέτες τῆς λογοτεχνίας, τῶν γλωσσῶν τῆς

φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας τῶν ἐπιστημῶν". Παρατηρεῖται μάλιστα ἔγκυρα πῶς οἱ ἑπτὰ ἐπιστῆμες περιγράφονται νὰ "ἀφοροῦν στοὺς τρεῖς κλάδους τῆς γνώσεως. Πρῶτα στὸν ἄνθρωπο (λογοτεχνία, γλῶσσα, φιλοσοφία, καλὲς τέχνες καὶ ἱστορία). Δεύτερο, στὶς φυσικὲς, βιολογικὲς καὶ μαθηματικὲς γνώσεις. Τρίτον στὶς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες" (*Encyclopedia Britannica, liberal arts*).

Μέσω λοιπὸν τῆς τριττύος καὶ τῆς τετρακτύος τῶν μαθημάτων ὅλοι οἱ μορφωμένοι ἄνθρωποι, τόσο στὸν ἑλληνόφωνο, ὅσο καὶ στὸν λατινόφωνο καὶ ἀραβόφωνο κόσμο, τότε, ἀλλὰ καὶ σήμερα ἔχουν κοινὸ μαθησιακὸ ὑπόβαθρο, τὸ ὁποῖο χρησιμοποιεῖται στὴν ἐξέταση τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ τῶν πνευματικῶν τάσεων τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ τὴ βοήθεια λοιπὸν αὐτῶν ἐξετάζονται συνθετικὰ καὶ ὄχι διαζευκτικὰ ὅλα σχεδὸν τὰ ζητήματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἀφορᾷ στὴν ὑπαρξὴ ἄυλων ὄντοτήτων.

2

Οἱ ἄυλες ὄντοτῆτες

Τὰ ἀντικείμενα τῆς θεολογίας, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση εἶναι τὰ ἐξῆς τρία: οἱ ψυχές, οἱ ἄγγελοι, καὶ ὁ Θεός. Ὑποστηρίζεται σήμερα πῶς δὲν εἶναι κατορθωτὸ, μέσω τῆς ἐπιστήμης, νὰ φθάσει κανεὶς στὴν ἀποδοχὴ θεολογικῶν ὄντοτήτων, ἐπειδὴ αὐτὲς ἐκλαμβάνονται, τουλάχιστον σὲ σύγκριση πρὸς τὸν ἄνθρωπο, ὡς ἄυλες. Πρόκειται γιὰ προσέγγιση, ἢ ὁποία δὲν στηρίζεται σὲ ἀνάλυση τῶν παραγόντων καὶ τῶν δομῶν οὔτε στὸν ἐπιστημονικὸ τρόπο συναγωγῆς τῶν συμπερασμάτων. Σὲ ὅσο βαθμὸ ἐπιτρέπει ὁ σημερινὸς διαθέσιμος χρόνος θὰ ἐπιχειρηθεῖ ἡ ἀναίρεση τῆς προηγούμενης ἀντιθέσεως, μέσω τῆς προσεγγίσεως τῆς οὐσίας τῶν ἀριθμῶν, ἢ ὁποία συντελεῖ στὴν ἀποδοχὴ μὴ ὑλικῶν ὄντοτήτων. Ἡ ἀντίθετη παραδοχὴ πρέπει νὰ ὀφείλεται στὴν πλημμελῆ ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος.

Ἐνα ἀπὸ τὰ κύρια γνωρίσματα τῆς μαθηματικῆς προσεγγίσεως τῶν πραγμάτων ἐμφανίζεται στὸν τρόπο ποὺ ἐπιτελεῖται. Αὐτὸς λοιπὸν πρέπει νὰ ὀδηγεῖ στὰ συμπέρασμα ὄχι μόνον κατὰ τρόπο μὴ ἀξιωματικὸ, ἀλλὰ καὶ ἢ ἀποδοχὴ του νὰ γίνεται χωρὶς ἀμφισβήτηση. Ὁ πρῶτος τρόπος δὲν εἶναι λανθασμένος, ἀπλῶς πρέπει νὰ ἀποκλεισθεῖ, στὸ πλαίσιο τῆς σημερινῆς προσεγγίσεως, ἐξαιτίας τοῦ γεγονότος ὅτι ἀπαιτεῖ ἀδιάκριτη ἀποδοχὴ. Προφανῶς ὅμως τέτοιες παραδοχὲς εἶναι ἐφαρμόσιμες στὶς καθημερινὲς συναναστροφές καὶ συζητήσεις, ὅπως συμβαίνει π.χ. μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ταυτότητας. Ἀντίστοιχα ἢ ἀπουσία τῆς ἀμφισβήτησης, ἢ ὁποία εἶναι ἀπαραίτητη, θὰ πρέπει νὰ συνάγεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι μοναδικὸ καὶ θὰ ἰσχύει σὲ κάθε περίσταση καὶ περίπτωση. Ὅπως δὲν μπορεῖ π.χ. νὰ ἐγερθεῖ ἀμφισβήτηση, στὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἄθροισμα τῶν γωνιῶν κάθε τριγώνου ἰσοῦται μὲ δυὸ ὀρθές.

Ερχόμαστε στο ζήτημα τῆς νοερότητας καὶ τῶν μαθηματικῶν. Ὁ ἀριθμὸς 4 π.χ. μπορεῖ νὰ ἀφορᾷ σὲ τέσσερα τραπέζια, ἀντίστοιχες καρτέκλες, ποτήρια καὶ σὲ ὅποιοδήποτε ἄθροισμα ἀντικειμένων τὸ ὁποῖο ἰσοῦται μὲ τὰ τέσσερα. Χωρὶς μεγάλες ἀναλύσεις μπορεῖ νὰ συναχθεῖ τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ἀριθμὸς δὲν τροποποιεῖται ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται. Τὸ 4 δηλαδὴ εἶναι καὶ παραμένει τέτοιο, ἀνεξαρτήτως τῶν ἀντικειμένων στὰ ὁποῖα ἀναγνωρίζεται ὡς ἄθροισμα. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἄλλο εἶναι ὁ ἀριθμὸς καὶ ἄλλο ἢ ὕλη τῶν ἀντικειμένων. Ἀφοῦ ἄλλο εἶναι ἡ ὕλη καὶ ἄλλο ὁ ἀριθμὸς, τότε ὁ δεῦτερος δὲν εἶναι ὑλικός. Ἐγκυρὰ εἶχε διατυπωθεῖ, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση πῶς "τὰ μαθηματικὰ θεωροῦνται ἄλλοτε μαζί μὲ τὴν ὕλη καὶ ἄλλοτε ὄχι. Ὁ ἀριθμὸς εἶναι ὁ ἴδιος ἄυλος, πλὴν ὅμως γίνεται ἀντιληπτὸς μέσα στὰ ὑλικά πράγματα, ὅπως ὅταν μετροῦμε κρασί, ἢ σιτάρι ἢ ὅτι ἄλλο" (Δαμασκηνοῦ, Διαλεκτ., 66,25-30). Λέγοντες πῶς εἶναι ἄυλος ἐννοοῦμε προφανῶς παρουσία ἄυλης.

Θυμίζω ὅτι καὶ σήμερα ὁ μαθηματικὸς ρεαλισμὸς, πὺν δέχεται τὴν προηγούμενη θεώρηση, θεωρεῖται πῶς στηρίζεται ἐπαρκέστερα ἀπὸ τὸν ἐπιστημονικὸ ρεαλισμὸ, ὁ ὁποῖος τὴν ἀρνεῖται (Resnik, *Scientific...*, passim). Ἡ προσέγγιση αὐτή, ἡ ὁποία ξεκινᾷ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, ἀποδέχεται ὅτι οἱ μαθηματικὲς ὀντότητες ὑπάρχουν ἀνεξαρτήτως τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ. Ἐσ σημειωθεῖ πῶς τέτοιες θεωρήσεις γίνονται δεκτὲς ἀπὸ πολλοὺς, μεταξὺ τῶν ὁποίων περιλαμβάνεται καὶ ὁ μέγας λογικὸς καὶ ἐπιστημολόγος Kurt Godel (1906-1978). Ὁ τελευταῖος ἀποδεχόταν μία ἀντικειμενικὴ μαθηματικὴ πραγματικότητα πὺν θὰ μπορούσε μάλιστα νὰ γίνεῖ ἀντιληπτὴ κατὰ τρόπο ἀνάλογο μὲ τὴν ἀντίληψη αἰσθήσεως (Πβ. mathematical realism). Αὐτὴ ἡ θέση στηρίζεται καὶ στὸ ὅτι ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ φθάνουμε στὰ νοητά. Νὰ θυμίσω πῶς καὶ στὰ Ἀρεοπαγιτικά γράφεται πῶς οἱ ἄνθρωποι "ἔχουν ἀνάγκη τῆς βοήθειας τῶν αἰσθητῶν γιὰ τὴν ἀναγωγή στὰ νοητά" (*Περὶ Ἐκκλ. ἱεραρχ.*, V, PG 3, 377A). Παρόμοια πάντως μὲ τὸν Godel εἶχε ὑποστηρίξει νωρίτερα ἓνας ἐπίσης μέγας μαθηματικὸς, ὅταν ἀναφέρεται στοὺς ἀριθμούς, τοὺς ὁποῖους δὲν θεωρεῖ ὅτι ἐκφράζουν ἀπλὰ μιὰ ιδιότητα καὶ μόνο. Ἐπὶ λέξει διατύπωνε ὁ Gottlob Frege (1848 – 1925) πῶς "τὸ γεγονός ὅτι ἓνας ἀριθμὸς εἶναι ιδιότητα ἐνὸς πράγματος ὀδηγεῖ κατ' εὐθείαν στὴν πλάνη" (*Τὰ θεμέλια τῆς ἀριθμητικῆς*, 131). Ἄρα γιὰ νὰ μὴν ὀδηγηθοῦμε σὲ πλάνη, πρέπει νὰ δεχθοῦμε πῶς ὁ ἀριθμὸς δὲν εἶναι μία κάποια ἀφηρημένη ιδιότητα, ἀλλὰ ὑπάρχει. Ἀπὸ αὐτὴν ὅμως τὴν προφάνεια, κατὰ λογικὴ ἀναγκαιότητα μπορούμε νὰ προχωρήσουμε στὸ ἐξῆς. Δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος δὲν χρησιμοποιεῖ τοὺς ἀριθμούς, ἐπειδὴ εἶναι τὸ μέσο τῆς ἐπικοινωνίας, ἀλλὰ καὶ τὴς διαδόσεως κάθε ἐπιστημονικῆς ἀλήθειας. Παράλληλα ὅμως τότε, κάθε ἐπιστήμονας, πὺν χρησιμοποιεῖ ἀριθμούς, δέχεται, σύμφωνα μὲ ἔγκυρους ἐκπροσώπους τῆς μαθηματικῆς θεωρίας, σὲ πρώτη προσέγγιση, καὶ ἀποδέχεται κατὰ βάθος, ὅτι ὑπάρχουν ὀντότητες, οἱ ὁποῖες δὲν εἶναι ὑλικές. Θυμίζω ὅτι αὐτὸ ἦταν τὸ ζητούμενο, νὰ δεχθοῦμε δηλαδὴ τὴν

ὑπαρξη μὴ ὑλικῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα, ἐπειδὴ ὑπάρχουν, δὲν ἐμποδίζουν, ἀντίθετα ἐνισχύουν τὴν ἀποδοχὴ τῶν ἀντιστοιχῶν ὄντοτήτων τῆς θεολογίας..

Ἐφόσον λοιπὸν ἡ ἐπιστήμη δὲν μπορεῖ νὰ ἀρνηθεῖ τὸν ἑαυτὸ της καὶ νὰ μὴ χρησιμοποιεῖ ἀριθμούς, συνάγεται ὅτι, εἴτε τὸ ἀντιλαμβάνεται εἴτε ὄχι, ἀποδέχεται τὴν ὑπαρξη μὴ ὑλικῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα χρησιμεύουν στὴν κατανόηση, καταμέτρηση, ἀρίθμηση τῶν πραγμάτων. Ἔτσι ἡ ἐπιστήμη τῶν ὑπαρκτῶν πραγμάτων, ἔχει μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων της, ὄχι μόνο ἐκεῖνα ποὺ ὀνομάζονται ὑλικά, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄυλα. Εἶπα προηγουμένως ὀνομάζονται ἄυλα καὶ ὄχι εἶναι, ἐπειδὴ ἡ ὑλικότητα δὲν συνιστᾷ ἐνότητα τῶν πραγμάτων, ἀφοῦ, ὅπως θὰ δειχθεῖ στὴν συνέχεια, ἡ ὕλη στὴν οὐσία τῆς εἶναι ἄγνωστη.

3

Ἡ "ἄγνωστη" ὕλη

Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἐπικράτηση τοῦ ἐμπειρισμοῦ, πολλοὶ ἐπιστήμονες, ἐπειδὴ τὰ πάντα θεωροῦνται πλέον ὅτι εἶναι ὑλικά, εἰσηγοῦνται πῶς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ δεχθεῖ κανεὶς κάτι ἄλλο παρὰ μόνο τὸ ὑλικὸ καὶ τὴν ἐξ ἐπαγωγῆς ἀλήθεια. Αὐτὸ σημαίνει πῶς, ὅτι περιέχεται στὴν θεολογία, ἐπειδὴ ἀκριβῶς δὲν εἶναι ὑλικό, εἶναι ἀδύνατο νὰ τύχει καὶ ἐπιστημονικῆς ἐξετάσεως. Στὸ πνεῦμα αὐτὸ ὅλα τὰ λεξικά ἐπαναλαμβάνουν τὴν ἴδια σχεδὸν διατύπωση, προκειμένου νὰ ἐξηγήσουν τὸν ὕλισμό. Γράφεται ὅτι, κατ' αὐτόν, "ὅλα τὰ ὄντα, ἀλλὰ καὶ τὰ γεγονότα – στὰ ὁποῖα συμπεριλαμβάνονται καὶ ὅσα θεωροῦνται πνευματικά-, ἐξηγοῦνται μὲ ἀναγωγή στὴν ὕλη, ἢ ὁποῖα εἶναι ἡ ἀποκλειστικὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ μοναδικὴ ἀρχὴ τῆς πραγματικότητας" (Πβ. Πελεgrίνη, Λέξ., ὕλισμός).

Αὐτὴ ἡ προσέγγιση σημαίνει δυὸ πράγματα. Πρῶτον πῶς, ἀφοῦ ὅλα εἶναι ὑλικά, ὄντως δὲν ὑπάρχει κάτι ἄλλο. Δεύτερο, καὶ κυριότερο, ἡ ταύτιση ὅλων τῶν πραγμάτων μὲ τὴν ὕλη σημαίνει πῶς αὐτὴ ἡ ὕλη εἶναι γνωστὴ. Σὲ ἀντίθετη περίπτωση θὰ εἴμαστε παράλογοι νὰ ταυτίζουμε ἓνα ὑποκείμενο τοῦ ὁποῖου ζητοῦμε τὴν οὐσία μὲ ἓνα κατηγορούμενο ποὺ ἐπίσης ἀγνοοῦμε. Κατὰ συνέπεια δὲν θὰ ὑπάρχει ἀντίθεση μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ θεολογίας, ὄχι ἐπειδὴ θὰ συναντῶνται σὲ κάποια ἐνότητα, ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν θὰ ὑπάρχει ἡ θεολογία. Ὡστόσο τὸ συμπέρασμα αὐτὸ διακρίνεται ἀπὸ παραλογισμό, ἐπειδὴ ἡ ὕλη εἶναι ἄγνωστη, σὲ ὅλες τὶς ἐποχές, τόσο δηλαδὴ στὴν ἀρχαία ὅσο καὶ στὴν σύγχρονη ἐπιστημονικὴ πρακτικὴ. Ὁ λόγος ποὺ ἀπαγορεύει τὴν γνώση τῆς ἐστιάζεται στὸ ὅτι αὐτὴ ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ μία ἀπὸ τὶς ἀρχές τῆς νοήσεως, ἐκείνη τῆς ταυτότητας.

Απὸ ὅταν διατυπώθηκαν ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη οἱ κανόνες τῆς λογικῆς, μέχρι καὶ σήμερα ἰσχύουν, ἐπειδὴ στηρίζονται στὴν ἀνάλυση τοῦ τρόπου διανοήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Κάθε παράβαση τῶν κανόνων συνιστᾷ εἴτε παραλογισμό εἴτε σόφισμα. Κατὰ συνέπεια ἡ ἀπουσία τῶν παραβάσεων συνιστᾷ σὲ κάθε ἐποχὴ ὀρθὸ τρόπο διανοήσεως. Ὡστόσο ὁ ὀρθὸς τρόπος διανοήσεως δὲν ἀκολουθεῖται,

προκειμένου περί της ύλης, ούτε στην αρχαία ούτε στην σύγχρονη εποχή, αφού τόσο τότε, όσο και τώρα η παρουσία της ύλης στηρίζεται σε λανθασμένο (νόθο) λογισμό. Ονομάζεται έτσι, επειδή αφορά σε λάθος εκτίμηση και συμπέρασμα περί των πραγμάτων και λανθασμένο τρόπο του συλλογίζεσθαι.

Σχετικά λοιπόν με την αρχαία, την βυζαντινή, αλλά και την αναγεννησιακή περίοδο ή αρχική ύλη θεωρείται άγνωστη, επειδή δεν μπορεί λογικά να γίνει γνωστή. Κατά συνέπεια υποστηριζόταν πώς, ότι λέμε για αυτή, αυτό είναι αποτέλεσμα νόθου λογισμού. Η παράδοση αυτής της προσεγγίσεως ανάγεται στον Τίμαιο τον Λοκρό (ε' αλ.), ο οποίος δίδασκε πώς "τρία είναι τα όντα που γνωρίζονται. Πρώτον οι ιδέες που γίνονται γνωστές με τον νοῦ σύμφωνα με την ἐπιστήμη. Δεύτερο ή ὕλη, ή οποία γίνεται γνωστή αναλογικά, με νόθο λογισμό, αφού οὐδέποτε νοείται κατ' εὐθείαν. Τρίτον αὐτὰ που γίνονται γνωστά με αἴσθηση καὶ γνώμη" (Τιμαίου, Αποσπάσματα καὶ ἐπιγραφές (Marg), 206, 8). Αὐτὴ τὴν θέση, ὅτι δηλαδή ἡ γνώση τῆς ὕλης στηρίζεται σὲ νόθο λογισμό υἰοθετεῖ ὁ Πλάτων (427-347) στὸν *Τίμαιο* (52b2), καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὸν ὁλόκληρη σχεδὸν ἡ ἀρχαία παράδοση. Μεταξὺ αὐτῶν ὁ Πλωτῖνος (205-270) υποστηρίζει ὅτι στὴν προκειμένη περίπτωση "δὲν θὰ ἔχουμε γνώση παρὰ ἄνοια" (*Εὐν.*, 2,4, 8-12). Τὰ ἴδια ἐπαναλαμβάνει ὁ Ζαχαρίας Μυτιλήνης († πρὸ τοῦ 533), στὸν *Ἀμμώνιο* (2, 880), καθὼς καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Φιλόπονος (490-570), στὸ *Υπόμνημά του στὰ Μετὰ τὰ Φυσικὰ*, 16,162, 31). Ἀργότερα ὁ Φώτιος (810/20-893), ἐστιάζοντας τὴν προσοχή του στὴν ἐρμηνεία τοῦ νόθου λογισμοῦ, γράφει πὼς αὐτὸς θεωρεῖται νόθος, επειδὴ μιλάμε γιὰ κάτι, ἐνῶ αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο γίνεται ὁ λόγος, ἡ ὕλη ἐν προκειμένῳ "βρίσκεται συνεχῶς σὲ κίνηση καὶ δέχεται τὶς μορφές τῶν ὄντων" (*Ἀμφιλόχεια καὶ Ἐπιστ.* Ἐπιστ., 96, 1-3). Στὸν νόθο λογισμό ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι ὅπως ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος (1410-1486) (*Λύσεις ἀποριῶν καὶ ζητημάτων* (Λάμπρου), 156,1).

Ὁ λόγος λοιπὸν τῆς ἀγνωσίας ἐστιάζεται στὸ ὅτι ἡ ἀρχική ὕλη, λόγω τῆς κινήσεώς της, ἡ ὁποία εἶναι ἄτακτη, ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα νὰ εἶναι αὐτὴ ἄποιος καὶ ἄμορφη, χωρὶς δηλαδή σχῆμα καὶ διαστάσεις. Ἐπειδὴ δὲν ἔχει σχῆμα, δὲν μπορεῖ νὰ ταυτισθεῖ με κάτι. Ἄν δὲν γίνει αὐτὸ δὲν μπορούμε νὰ μιλάμε γιὰ κάτι συγκεκριμένο.

Ἡ παλαιὰ λοιπὸν παράδοση θεωροῦσε πὼς ὅταν λέμε ὅτι κάτι εἶναι ὕλικό, τὸ συμπέρασμα αὐτὸ στηρίζεται σὲ νόθο λογισμό, επειδὴ ἀκριβῶς δὲν ἀντιμετωπίζουμε κάτι ποὺ εἶναι σταθερό, ἀλλὰ κάτι τὸ ἄγνωστο, επειδὴ βρίσκεται σὲ κατάσταση συνεχῶς μεταβαλλόμενη. Στὸ πλαίσιο ποὺ ἔγινε προηγουμένως ἀναφορὰ στὸν ἐνιαῖο τρόπο ἀντιμετώπισεως τοῦ κόσμου, θὰ υποστηριχθεῖ πὼς οὔτε καὶ σήμερα εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορισθεῖ ἡ ὕψη καὶ ἡ οὐσία τῆς ὕλης.

Σχετικὰ λοιπὸν με τὴ σύγχρονη προσέγγιση, πρέπει νὰ ὑπομνησθεῖ πὼς δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ὁμολογεῖ κανεὶς πὼς ὅλα εἶναι ὕλικά. Ὁ λόγος ἐστιάζεται στὸ ὅτι

καί σήμερα δὲν γνωρίζουμε τὸ περιβάλλον μας, ἄλλωστε μιλοῦμε τόσο γιὰ ὕλη ὅσο καὶ γιὰ σκοτεινὴ καὶ ἄγνωστη ἐνέργεια. Προφανῶς ἄλλη εἶναι ἡ ὕλη καὶ ἄλλη ἡ ἐνέργεια. Ἄν ἦταν ὅλα ὑλικά, τότε αὐτὴ ἡ ἐνέργεια δὲν ἔπρεπε νὰ ἀντιτίθεται.

Σχετικῶς μὲ τὸ παρουσία τῆς ὕλης, δέχεται ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη πῶς ἀπὸ τὴ συνολικὴ μάζα τοῦ Σύμπαντος μποροῦμε νὰ γνωρίσουμε τὸ 4%. Ἐνα ὑπόλοιπο πὸν φθάνει στὸ 22% ἀποτελεῖ ὅτι ὀνομάζεται σκοτεινὴ ὕλη, δηλαδὴ ἀόρατη. Μᾶς μένει ἕνα 74%, τὸ ὁποῖο ἀποκαλεῖται ὡς σκοτεινὴ –ἄγνωστη δηλαδὴ– ἐνέργεια. Ὑποστηρίζεται μάλιστα πῶς αὐτὴ ἡ τελευταία μάζα δὲν μπορεῖ νὰ λογισθεῖ ὡς τὰ συνηθισμένα σωματίδια. Ἀλλὰ ἂν δὲν εἶναι ὅπως τὰ σωματίδια πὸν θεωροῦνται γνωστά, αὐτὴ ὡς διαφορετικὴ θὰ εἶναι ἄγνωστη. Προφανῶς ἡ ἀρχικὴ θέση πῶς τὰ πάντα ὀφείλουν τὴν ὑπαρξὴ τους στὴν ὕλη πὸν ξέρουμε ἀναφέρεται στὴν ὀρατὴ καὶ ἀπτή ὕλη πὸν εἶναι τὸ 4% τῆς ὑπάρχουσας. Λέμε δηλαδὴ πῶς τὰ πάντα εἶναι ὑλικά, σύμφωνα μὲ τὸ 4%, πὸν γνωρίζουμε. Ἐτσι στὴν πραγματικότητα ἐπεκτείνουμε τὸ συμπέρασμα μας, πὸν ἀφορᾷ στὸ 4%, καὶ θεωροῦμε πῶς ἰσχύσει γιὰ τὸ ὑπόλοιπο, μὲ ἀποτέλεσμα καὶ τὸ ὑπόλοιπο 96%, πὸν εἶναι κάτι ἄγνωστο, ἢ πὸν δὲν ταυτίζεται μὲ τὴν ὕλη πὸν ξέρουμε, νὰ ἐκλαμβάνεται ὅμοιο. Ἄρα τὸ ὅλα εἶναι ὑλικά δὲν εὐσταθεῖ, διότι στηρίζεται σὲ ἐπεκτείνοντα ἐπαγωγικὸ συλλογισμό, ἰδιαίτερος μάλιστα, ἐπειδὴ αὐτὸς στηρίζεται σὲ μικρὸ ἀριθμὸ γνωστοῦ, ἔναντι τοῦ συνόλου.

Ἀλλὰ ἂν ἀφήσουμε τὸ σύνολο καὶ ἐξετάσουμε αὐτὴν τὴν ὕλη πὸν νομίζουμε πῶς γνωρίζουμε δηλαδὴ τὸ 4%, θὰ καταλήξουμε ἐπίσης στὸ ἴδιο συμπέρασμα, πῶς εἶναι ἐπίσης ἄγνωστη στὸ βάθος τῆς. Εἶναι ἄλλωστε ἄγνωστη ἢ μετάβασή τῆς ἀπὸ μίᾳ κατάστασι σὲ ἄλλη.

Θὰ ξεκινήσω ἀπὸ προηγούμενη φράση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ ἄγνωστη ὕλη δὲν μπορεῖ νὰ λογισθεῖ μὲ τὰ συνηθισμένα σωματίδια. Προφανῶς ὅταν λέμε σωματίδιο, θὰ πρέπει νὰ νοεῖται κάτι πὸν εἶναι αὐτὸ καὶ ὄχι κάτι ἄλλο. Τὸ σωματίδιο προϋποθέτει τὸ σῶμα. Αὐτὸ θεωρεῖται πῶς εἶναι ὅτι εἶναι τριχὴ διαστατό, ὅτι δηλαδὴ ἔχει τρεῖς διαστάσεις. Τὰ σώματα θεωροῦμε πῶς ἀπαρτίζονται ἀπὸ μόρια, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἄτομα καὶ ἐκεῖνα ἀπὸ ἄλλα, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα παρέλκουν. Θὰ προστεθεῖ πάντως πῶς ἡ πραγματικότητα, ἀπὸ ἕνα σημεῖο καὶ πέρα εἶναι ἄγνωστο ἂν εἶναι σωματιδιακὴ ἢ ὄχι. Ὡστόσο κάτι, γιὰ τὸ ὁποῖο ζητοῦμε τὴν ὑφή του, πρέπει νὰ εἶναι ἢ νὰ μὴν εἶναι, διαφορετικὰ ὀμολογεῖται ἄγνοια. Ἄν ἡ γνώση μας εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὰ σωματίδια πὸν ξέρουμε, τότε αὐτὴ, θὰ ταυτίζεται μὲ κάτι πὸν δὲν ξέρουμε; Ὅμως τότε δὲν μποροῦμε νὰ ἀποδώσουμε κάτι πὸν δὲν ξέρουμε σὲ ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου ζητεῖται ὁ ὀρισμός. Στὴν περίπτωσι αὐτὴ εἶναι παρόμοια ἢ ἄγνοια μὲ τὴν ἀντίστοιχη περὶ τῆς καταστάσεως τῆς γάτας τοῦ Erwin Schrodinger (1887–1961).

Ἐτσι λοιπὸν φθάνουμε καὶ σήμερα σὲ ἀδιέξοδο, γιὰ τὴν ὕλη εἶναι ἀπλὰ ἄγνωστη, ὅπως φαίνεται ἀπὸ πρόσωπα καὶ πράγματα πὸν σχετίζονται μάλιστα μὲ Νόμπελ φυσικῆς. Θὰ θυμίσω λοιπὸν κάτι πὸν χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν

συγγραφέα του διασκεδαστικό. Αυτό είναι το γεγονός πως πατέρας και γιός τιμήθηκαν με Νόμπελ, ο ένας γιατί έλεγε πως ή ύλη είναι σωματιδιακή και ο άλλος πως είναι κυματοειδής (Πβ. Coveney- Hichfield, *Το βέλος του χρόνου*, 163). Αυτές οι καταστάσεις οδήγησαν ένα μεγάλο φυσικό, πρόκειται για τον Paul A. M. Dirac (1902 –1984), κάτοχο επίσης του βραβείου Νόμπελ από το 1933, να υποστηρίξει ότι "ή παρούσα κβαντική ηλεκτροδυναμική δεν είναι σύμφωνη με το ύψηλο πρότυπο της μαθηματικής ομορφιάς που θα περιμέναμε από μία θεμελιώδη φυσική θεωρία. Υποχρεούμεθα έτσι να υποθέσουμε ότι απαιτείται δραστική αλλαγή των βασικών ιδεών" (Salam,, *Ενοποίηση*, 137). Προσθέτω πως και αυτός που διασώζει την ρήση του Dirac είναι επίσης κάτοχος βραβείου Νόμπελ της φυσικής το 1979.

Στο ίδιο συμπέρασμα της άγνωσίας οδηγεί και η αρχή της άβεβαιότητας του Werner Heisenberg (1901 –1976), κατόχου επίσης του βραβείου Νόμπελ από το 1925. ή οποία εφαρμόζεται στην κβαντική πραγματικότητα. Αυτή, ως γνωστόν, στηρίζεται σε μία σταθερά, που είναι άρρητος αριθμός. Προφανώς οποιοδήποτε γινόμενο που περιέχει άρρητο αριθμό, είναι επίσης άρρητο. Όρθα λοιπόν παρατηρείται πως "παρότι ή αρχή αιτίου αποτελέσματος ισχύει στον καθημερινό μακροσκοπικό κόσμο, ο μικροσκοπικός κβαντικός κόσμος διέπεται από τη λεγόμενη αρχή της άπροσδιοριστίας. Σύμφωνα με αυτή την αρχή, υπάρχουν πολλά αυθόρμητα συμβάντα, πράγμα που έχει αποδειχθεί και πειραματικά" (Singh, *Big Bang*, 563). Αλλά το αυθόρμητο δεν μπορεί να θεωρηθεί επιστημονικά ελεγχόμενο, αφού δεν θα όρίζεται πάντοτε με τα ίδια μέτρα. Τηρουμένων των αναλογιών είναι ίδιο με την άποιο ύλη των αρχαίων.

Έτσι ή ύλιστική θεώρηση, δεν μπορεί να έχει λόγο υπάρξεως, ούτε βέβαια να θεωρηθεί ένοποιός κρίκος της θεωρούμενης αντιθέσεως επιστήμης και θεολογίας, αν αναφερθούμε, όχι μόνο στην παράδοση, αλλά και στην σύγχρονη επιστημονική πραγματικότητα. Έκτός του ότι θεωρείται ως γνωστό ένα μικρό μέρος της ύλης είναι όρατό, ωστόσο και αυτό είναι άγνωστο στην ύφή του, επειδή, σε τελευταία ανάλυση, διέπεται από την αρχή της άβεβαιότητας. Κατά συνέπεια, αφού δεν είναι έπιτρεπτό λογικά και επιστημονικά να λέμε πως όλες οι όντότητες είναι ύλικές θα είναι και κάποιες μη ύλικές, άρα άύλες. Επί πλέον δεν υπάρχει αντίφαση στις δυο έννοιες, αφού θα μπορούμε, σύμφωνα με την έμπειρική επιστήμη, να λέμε πως δεν είναι άγνωστα μόνο τα αντικείμενα της θεολογίας. αφού είναι άγνωστη επίσης και ή ύλη. Στην αντίθετη περίπτωση, αν θεωρήσουμε πως μόνα τα ύλικά είναι γνωστά, λόγω του μικρού μεγέθους του γνωστού, δεν άπαγορεύεται ή άποδοχή της παρουσίας του αύλου, ως αποτελέσματος μάλιστα της αντιθέσεως ύλης και ένεργείας. Έπικουρικά, αν αυτή ή αντίθεση δεν θεωρηθεί έπαρκής, θα λεχθεί πως ή αντίστοιχη των σωματιδίων προς τις κυμάνσεις, βοηθούν όπωςδήποτε στην άποδοχή του μη ύλικού, άρα και στην άρση της αντιφάσεως.

Ἄν λοιπὸν ἐξετασθοῦν τὰ πράγματα κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἐνιαίας καὶ διαχρονικῆς προσεγγίσεως τῶν πραγμάτων, δημιουργεῖται ἡ ἀναγκαία συνθήκη περὶ τῆς ἀποδοχῆς τῶν ἀντικειμένων τῆς θεολογίας, στὸ πλαίσιο τῆς ἐπιστήμης. Ἐπὶ πλέον οἱ ἄυλες ὀντότητες τῆς θεολογίας, γίνονται ἐπίσης ἀποδεκτές, ἀφοῦ ἡ ἐπιστήμη δὲν ἀρνεῖται τὴν παρουσία ἄλλων αὐλῶν ὀντοτήτων, ὅπως εἶναι οἱ ἀριθμοί. Παράλληλα τὰ συμπεράσματα περὶ τῆς ὕλης, ἐπειδὴ στηρίζονται σὲ νόθο λογισμό, καταλήγουν στὴν ἀποδοχὴ σωματιδίων καὶ κυμάνσεων. Ὡστόσο μὲ αὐτὴ τὴ διαπίστωση ἀπορρίπτεται ἡ ἀντίληψη, ἀφοῦ ἡ ὕλη δὲν εἶναι γνωστή, νὰ θεωροῦνται μόνο τὰ ὑλικά πράγματα ὑπαρκτά καὶ μετρήσιμα. Πρέπει νὰ θεωρεῖται πὼς ἡ ἀλήθεια βρῖσκεται, ὄχι στὴν ὑλιστικὴ, ἀλλὰ σὲ ἄλλη σύγκλιση τῶν ἀντιθέτων, πλὴν ὅμως αὐτὴ ἡ προσέγγιση, δὲν μπορεῖ νὰ ἐνταχθεῖ στὴν σημερινὴ προσέγγιση.

Βουλγάρεως Εὐγενίου, *Ἡ λογική*, Λειψία, 1763. Frege Gottlob, *Τὰ θεμέλια τῆς Αριθμητικῆς*, Ἀθήνα 1990. Hunger Herb., *Die Hochsprachliche Profane Literatur der Byzantiner I-II*, Muncen 1978. (Herb. Hunger, *Βυζαντινὴ Λογοτεχνία, Ἡ λόγια κοσμικὴ γραμματεία τῶν Βυζαντινῶν*, τ. Α', Β', Γ', ΜΙΕΤ, Ἀθήνα 1987, 1992, 1994. Κουκουλὲ Φ., *Βυζαντ. βίος καὶ Πολιτισμὸς Α',1*, Ἀθήνα 1947. Λάμπρου Σπ., *Ἀργυροπούλεια*. Ἀθήνα 1910, 142-174. Laourdas B. and Westerink L.G., *Photii patriarchae Constantinopolitani Epistulae et Amphilochia*, vols. 1-6. [Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana. Leipzig, Teubner, 1983-1988. Λογοθέτου Κ. Ι., *Περὶ τὸν Ἡράκλειτον Ὁ φιλόσοφος καὶ ἡ ἀρχαία παράδοσις*, *Πλάτων* 45/46, 1971, 3-19. Maddy Penelope, *Realism in Mathematics*, Irvine 1992. Marg W., *The Pythagorean texts of the Hellenistic period* (ἔκδ. H. Thesleff). Abo, Abo Akademi, 1965. Resnik Michael, *Scientific vs. Mathematical Realism, The Indispensability Argument*, Oxford University Press, 1995. Salam Abdus, *Unification of fundamental forces*, Cambridge 1990 *Ἐνοποίηση τῶν θεμελιωδῶν δυνάμεων*, [Ἀθήνα 1991]. Simon Singh, *Big Bang*, Ἀθήνα 2005. Tatakis B., *La philosophie byzantine*, Paris 1949 (B. N. Τατάκη, *Ἡ Βυζαντινὴ φιλοσοφία*, μτφρ. Ε. Κ. Καλπουρτζή, Ἀθήνα 1977. Τωμαδάκη Ν. Β., *Κλείς τῆς βυζαντινῆς φιλολογίας*, Ἀθήνα 31965.